

Univerzitet u Nišu
Prirodno-matematički fakultet
Departman za hemiju
Katedra za neorgansku hemiju

Hemija prelaznih metala sa koordinacionom hemijom

Školska: 2018/2019. godina

Prof. dr Nenad S. Krstić

K4_P6

Formiranje kompleksnih jedinjenja

➤ **Verner (A. Werner)** → strukturu kompleksnih jedinjenja postojanjem dve vrste valenci (kraj 19-og veka)

➤ **Sidžvik (N. Sidgwick)** → nastajanje kompleksnih jedinjenja - težnja metala i njihovih jona da se okruže određenim brojem liganada koji imaju slobodne elektronske parove i tako dođu do stabilne elektronske konfiguracije plemenitih gasova

➤ **Poling (L. Pouling)** → Verner + Sidžvik + hibridizacija slobodnih s, p i d orbitala centralnog atoma u okviru *teorije valentne veze*

➤ **Bete (H. Bethe)**

- ✓ “**način na koji nastaju i kristali**” , posmatrao je ligande kao tačkasta naelektrisanja.
- ✓ Negativno naelektrisani ligandi, pravilno raspoređeni oko centralnog atoma, stvaraju elektrostatičko polje koje odbija d elektrone i ukida degeneraciju d energetske podnivoa i dolazi do cepanja d podnivoa centralnog atoma metala u kompleksu.
- ✓ Kako su ligandi, po pravilu, smešteni na vrhovima pravilnih poliedara, teorija grupa je pogodan matematički aparat za kvalitativno ispitivanje osobina kompleksa.
- ✓ Ovaj pristup u objašnjenju nastajanja kompleksa poznat je pod nazivom **teorija kristalnog polja**.

➤ **Hund (F. Hund), Hikel (E. Hückel) i Van Vlek (V. Vleck)**

✓ **teorija molekulskih orbitala.**

✓ Veza između centralnog atoma metala i donorskog atoma liganda ostvaruje se preklapanjem atomskih orbitala iste simetrije. Pri tom nastaje isti broj molekulskih orbitala, pola vezivnih i isto toliko protivvezivnih.

➤ Teorija ligandnog polja

- ✓ daje najbolji opis osobina jedinjenja prelaznih metala i uticaj strukture centralnog jona metala i prirode liganada na strukturu istih.
- ✓ Objašnjenje osobina kompleksa i njihovih spektara.
- ✓ Ovaj koncept je nastao i razvio se iz teorije kristalnog polja, koja je dopunjena postavkama teorije molekulskih orbitala.
- ✓ Uzima se u obzir veličinu liganada jer se oni teško mogu svesti na tačkasta naelektrisanja.

Molekulsko-orbitalna teorija (MO) kompleksa prelaznih metala

- MO teorijom se može objasniti:
  - nastajanje kompleksnih jona,
  - priroda veze M-L.

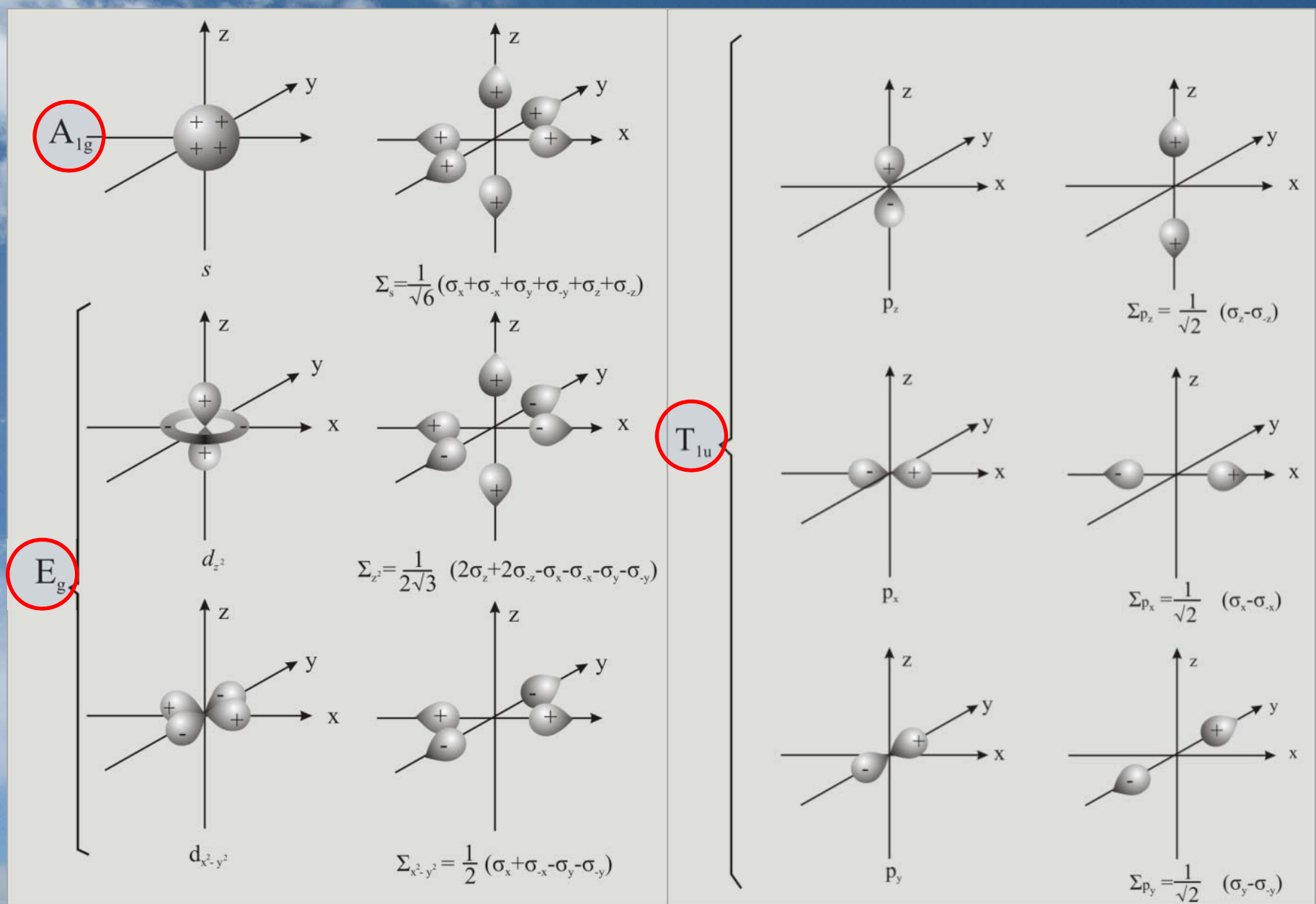
- Do prekrivanja orbital po MO teoriji dolazi uvek kada su ispunjeni:
  - energetski i
  - simetrijski uslovi.

➤ Razvrstavanje i označavanje orbitala jona metala u O_h ligandnom polju prema njihovim simetrijskim karakteristikama

Orbitala metala	Oznaka	Kombinacija orbitala liganada
s	A_{1g}	$\Sigma_s = \frac{1}{\sqrt{6}} (\sigma_x + \sigma_{-x} + \sigma_y + \sigma_{-y} + \sigma_z + \sigma_{-z})$
p_x	T_{1u}	$\Sigma_{p_x} = \frac{1}{\sqrt{2}} (\sigma_x - \sigma_{-x})$
p_y		$\Sigma_{p_y} = \frac{1}{\sqrt{2}} (\sigma_y - \sigma_{-y})$
p_z		$\Sigma_{p_z} = \frac{1}{\sqrt{2}} (\sigma_z - \sigma_{-z})$
d_z^2	E_g	$\Sigma_{z^2} = \frac{1}{2\sqrt{3}} (2\sigma_z + 2\sigma_{-z} - \sigma_x - \sigma_{-x} - \sigma_y - \sigma_{-y})$
$d_{x^2-y^2}$		$\Sigma_{x^2-y^2} = \frac{1}{2} (\sigma_x + \sigma_{-x} - \sigma_y + \sigma_{-y})$
d_{xz}, d_{yz}, d_{zx}	T_{2g}	

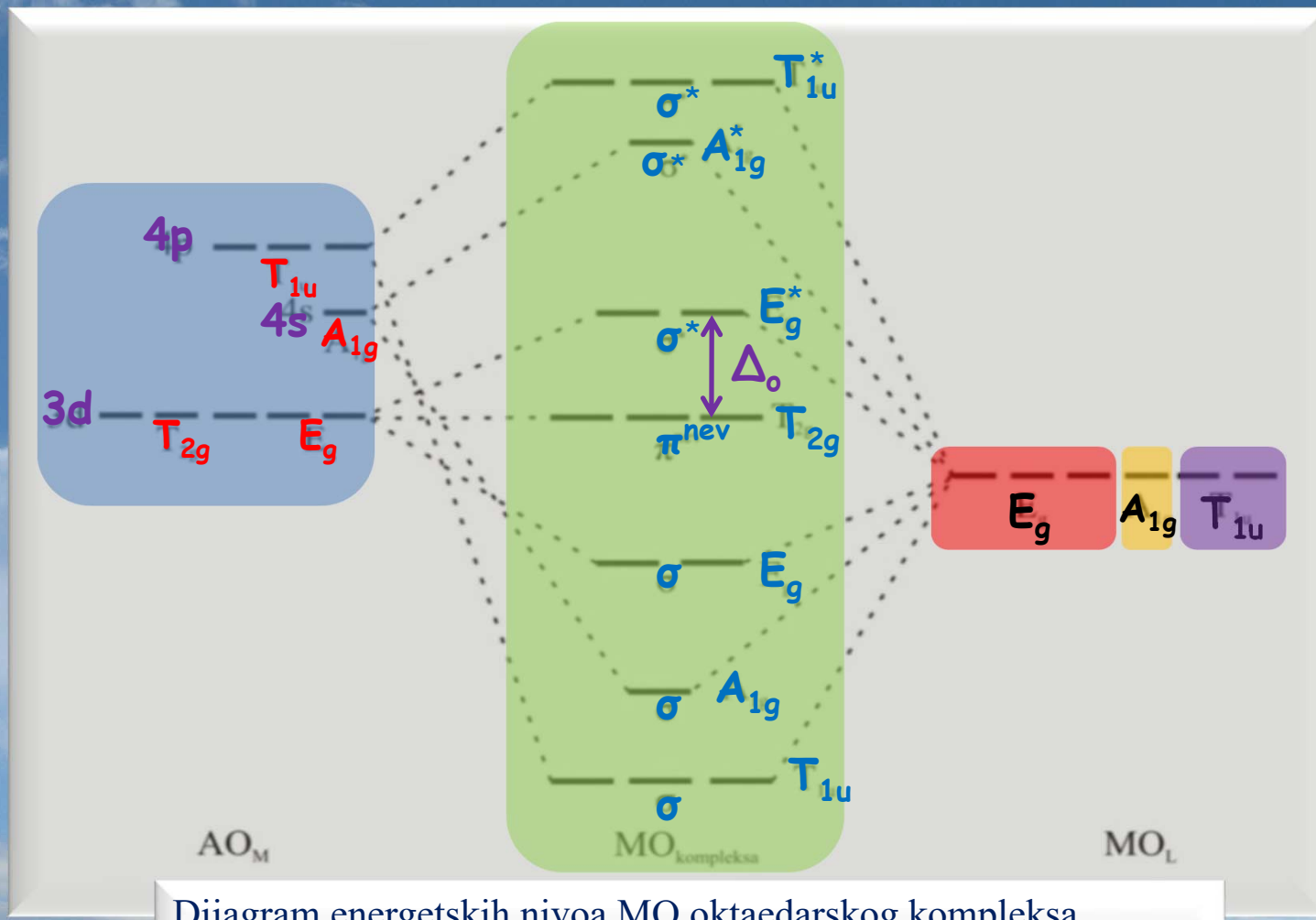
➤ Linearnom kombinacijom atomskih orbitala (LKAO) **centralnog metalnog jona metala** prve prelazne serije (jedna 4s, tri 4p i dve 3d orbitale) i **orbitala liganada**, koje su iste simetrije, nastaju parovi vezivnih i protivvezivnih molekulskih orbitala kojima se opisuje stanje elektrona u odgovarajućim veznim i protivveznim molekulskim orbitalama.

➤ Orbitale jona metala koje učestvuju u formiranju σ -veza u kompleksu $[ML_6]$ oktaedarske strukture i odgovarajuće kombinacije orbitala-liganada

Atomske orbitale centralnog atoma koje ne učestvuju u LKAO, unose se u molekulski dijagram kao nevezivne molekulske orbitale. Dijagram energetske nivoa MO oktaedarskog kompleksa:

Dijagram energetske nivoa MO oktaedarskog kompleksa

- Odgovarajuće talasne funkcije molekularskih orbitala u O_h kompleksu su:

$$\Psi(A_{1g}) = a_1 4s + b_1 \Sigma_s$$

$$\Psi^*(A_{1g}) = a'_1 4s - b'_1 \Sigma_s$$

gde su a i b koeficijenti učešća orbitala u linearnoj kombinaciji,

$$\Psi(T_{1u}) = a_2 4p_z + b_2 \Sigma p_x$$

$$\Psi^*(T_{1u}) = a'_2 4p_z - b'_2 \Sigma p_x$$

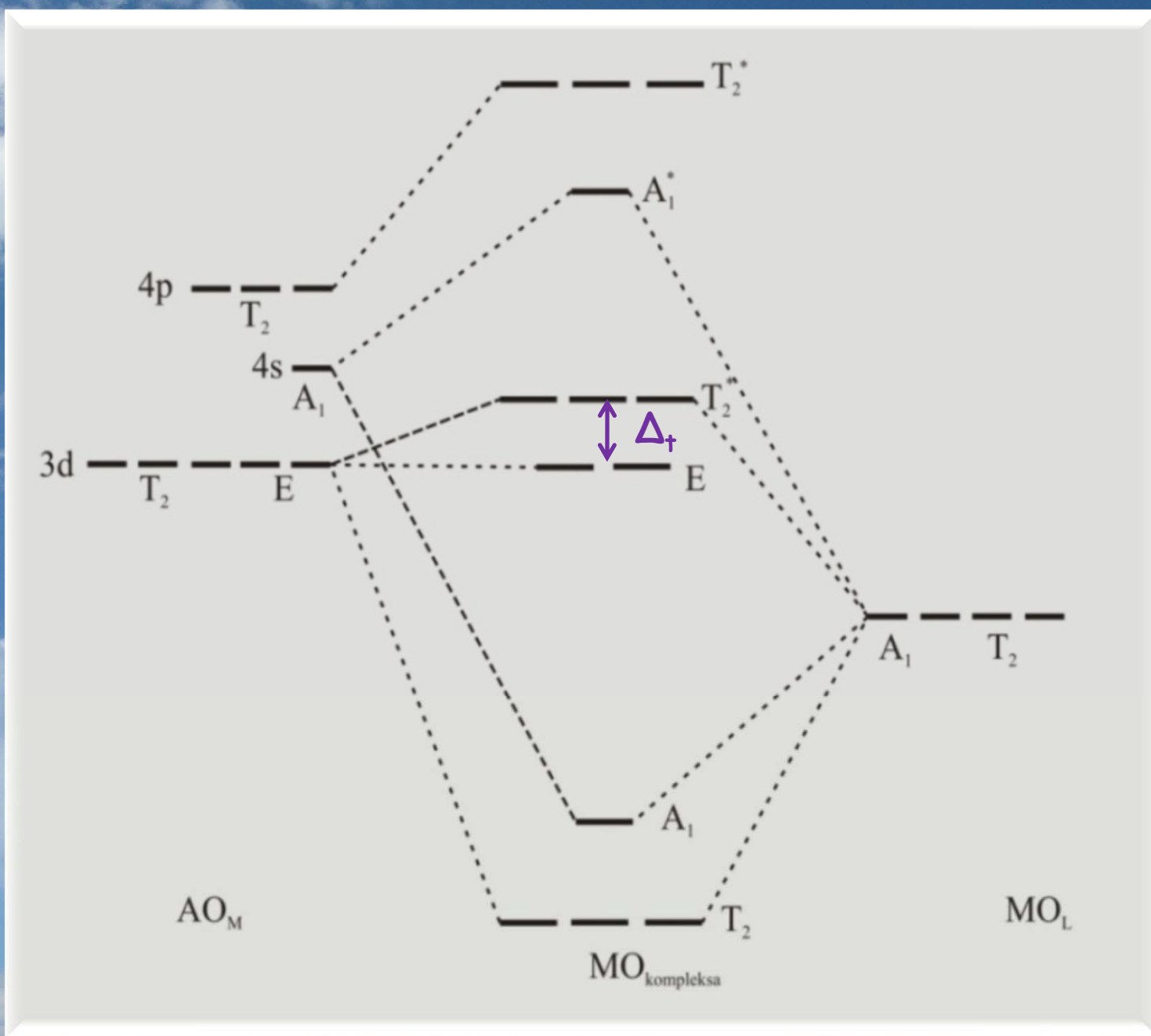
- Analogne su i talasne funkcije MO nastalih kombinovanjem ostalih p orbitala metala i orbitala liganada:

$$\Psi(E_g) = a_3 3(d_{x^2-y^2}) + b_3 \Sigma_{x^2-y^2}$$

$$\Psi^*(E_g) = a'_3 3(d_{x^2-y^2}) - b'_3 \Sigma_{x^2-y^2}$$

$$\Psi(E_g) = a_4 3(d_{z^2}) + b_4 \Sigma_{z^2}$$

$$\Psi^*(E_g) = a'_4 3(d_{z^2}) - b'_4 \Sigma_{z^2}$$

Dijagram energetskeg nivoa MO tetraedarskog kompleksa

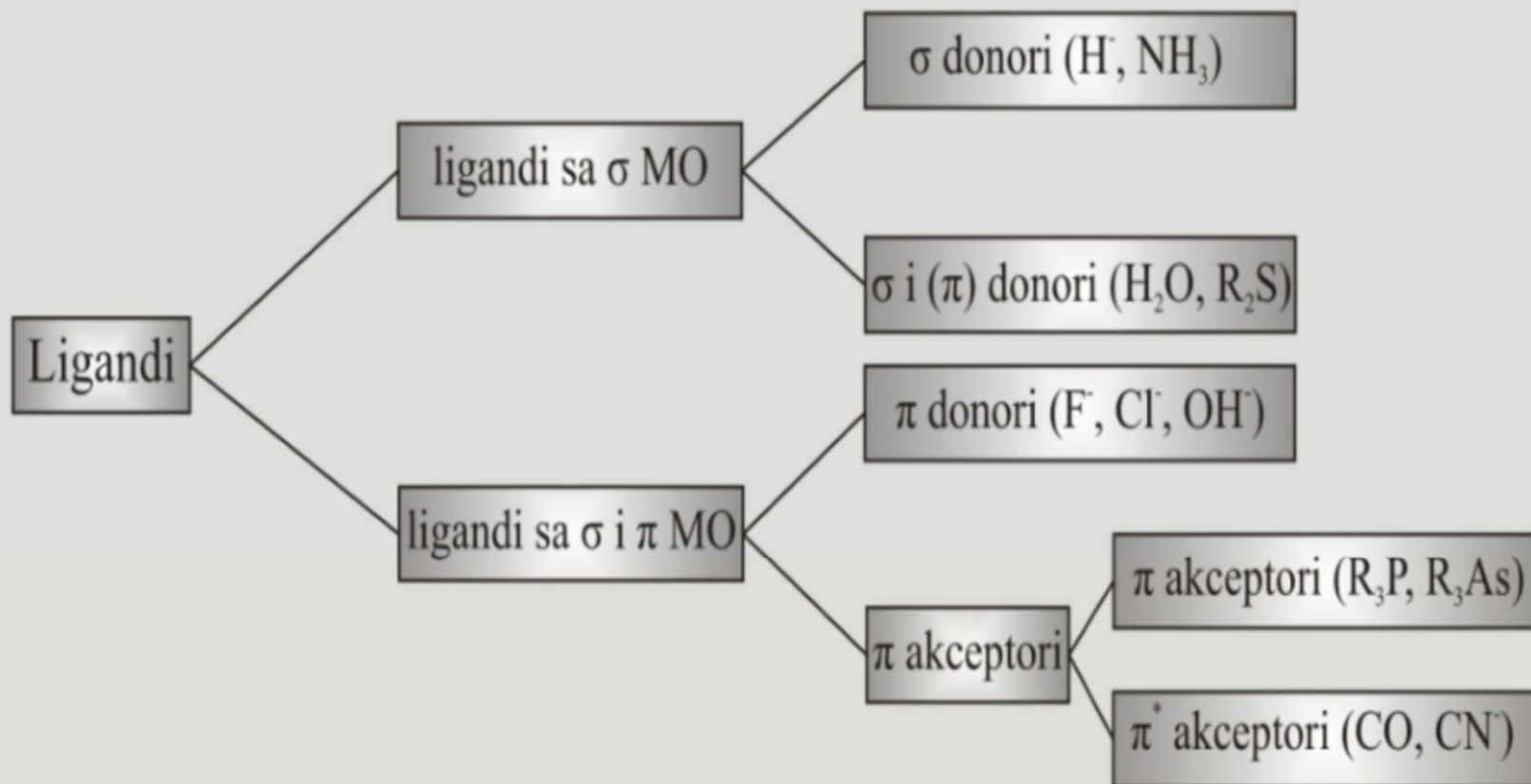
Odgovarajuće talasne funkcije molekularnih orbitala su:

$$\Psi(A_1) = a_1 4s + b_1(\sigma_1 + \sigma_2 + \sigma_3 + \sigma_4)$$

$$\Psi^*(A_1) = a_1' 4s - b_1'(\sigma_1 + \sigma_2 + \sigma_3 + \sigma_4)$$

$$\Psi(T_2) = a_2 4p_x + b_2(\sigma_1 - \sigma_2 - \sigma_3 + \sigma_4)$$

$$\Psi^*(T_2) = a_2' 4s - b_2'(\sigma_1 + \sigma_2 + \sigma_3 + \sigma_4).$$

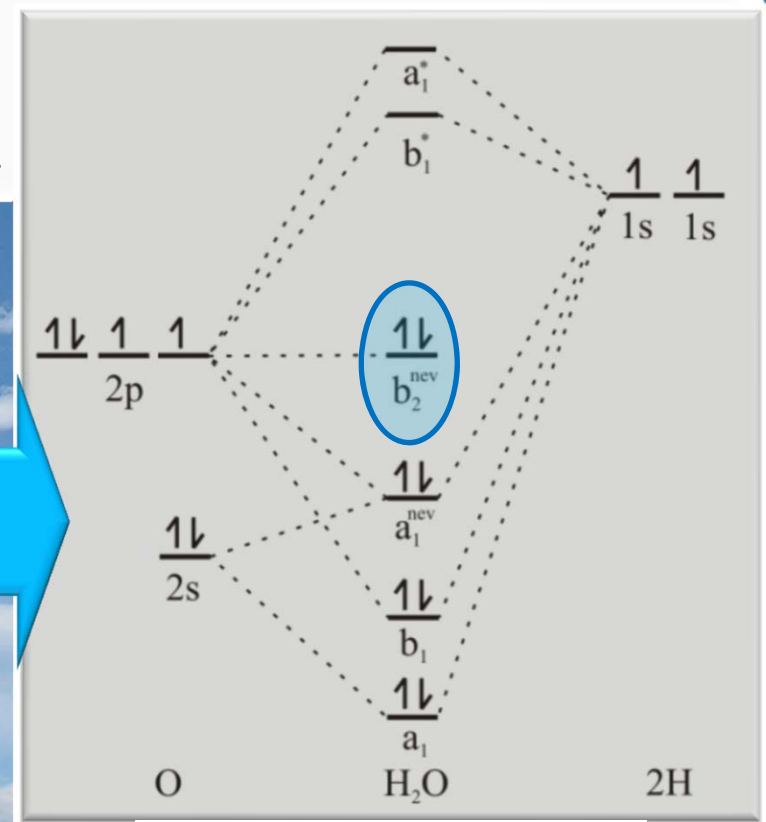

Podela liganada prema sposobnosti da grade σ i π veze u kompleksima

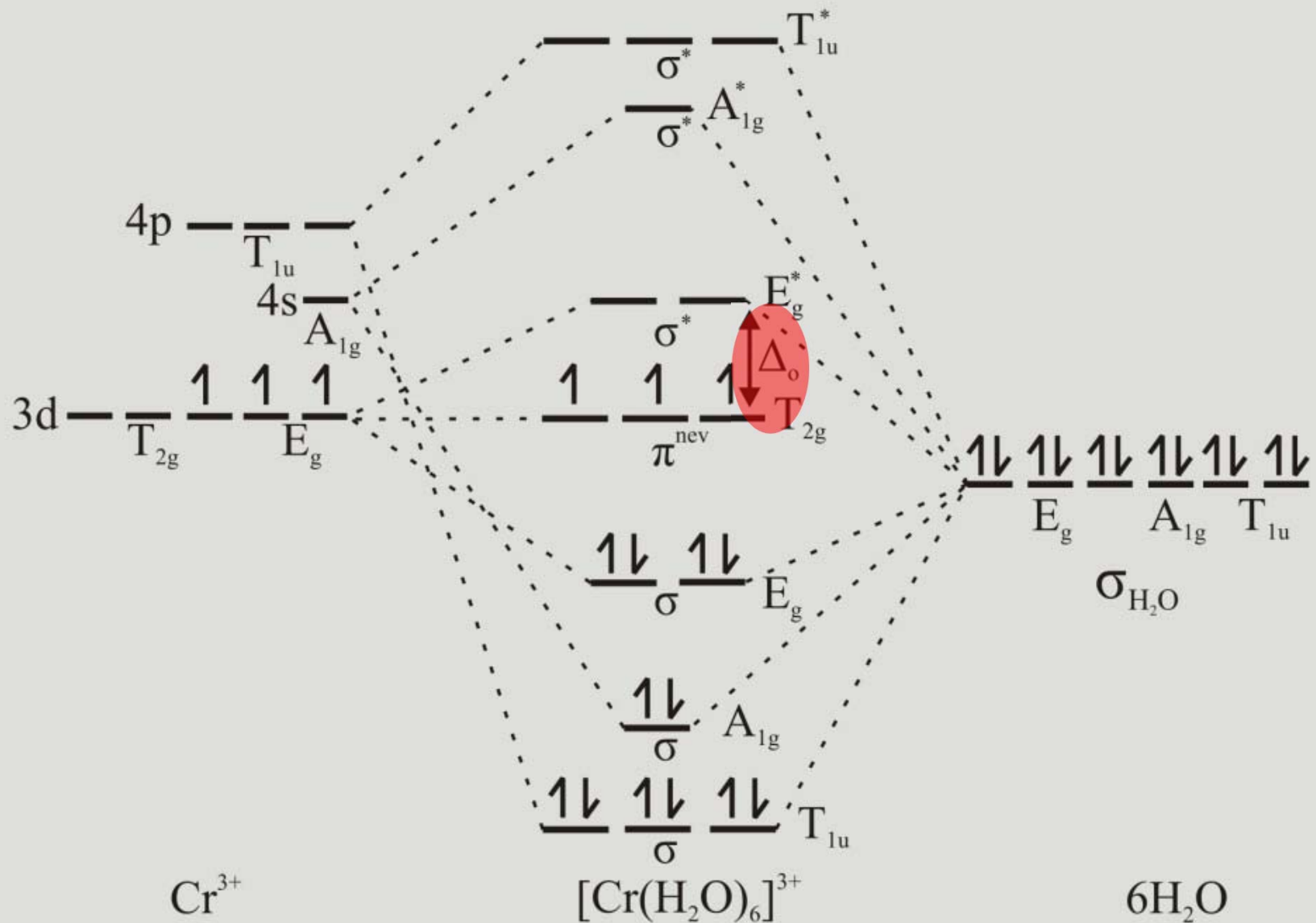
Kompleksi prelaznih metala sa σ vezom M–L

- Ligandi σ donori stvaraju samo σ vezu sa centralnim atomom.
- Samo σ veze postoje u:
  - hidratima dvovalentnih i trovalentnih katjona $[M(H_2O)_6]^{n+}$ metala I prelazne serije i
  - u aminskim kompleksima $[M(NH_3)_6]^{n+}$.

➤ Prema MO dijagramu za ligand (H_2O), σ -veze M–L ligand gradi sa elektronima b_2 molekuskog energetskeg nivoa

MO dijagram molekula H_2O

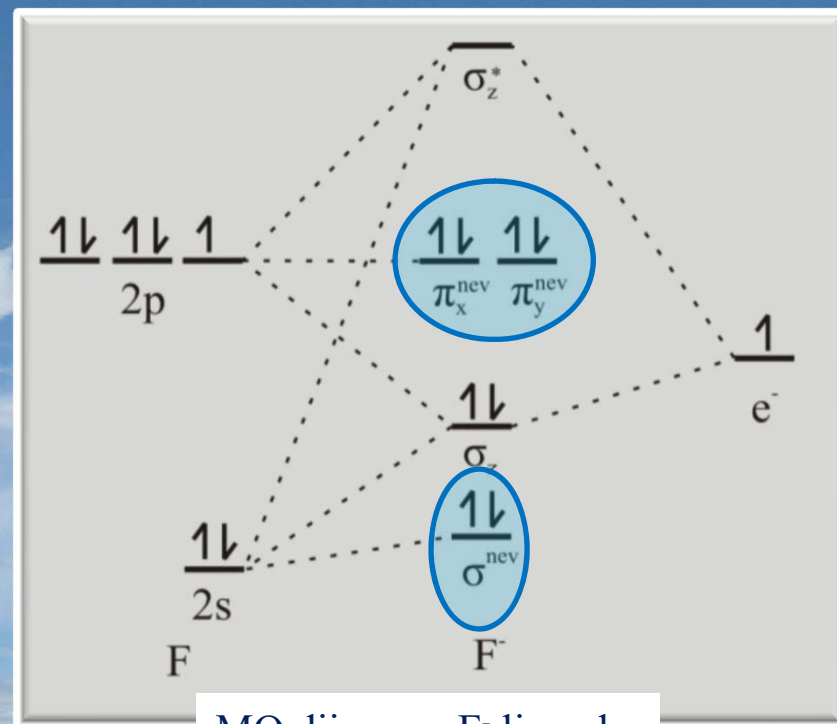
Dijagram energetskeg nivoa MO oktaedarskog kompleksa $[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_6]^{3+}$

Kompleksi prelaznih metala sa σ i π vezom M–L

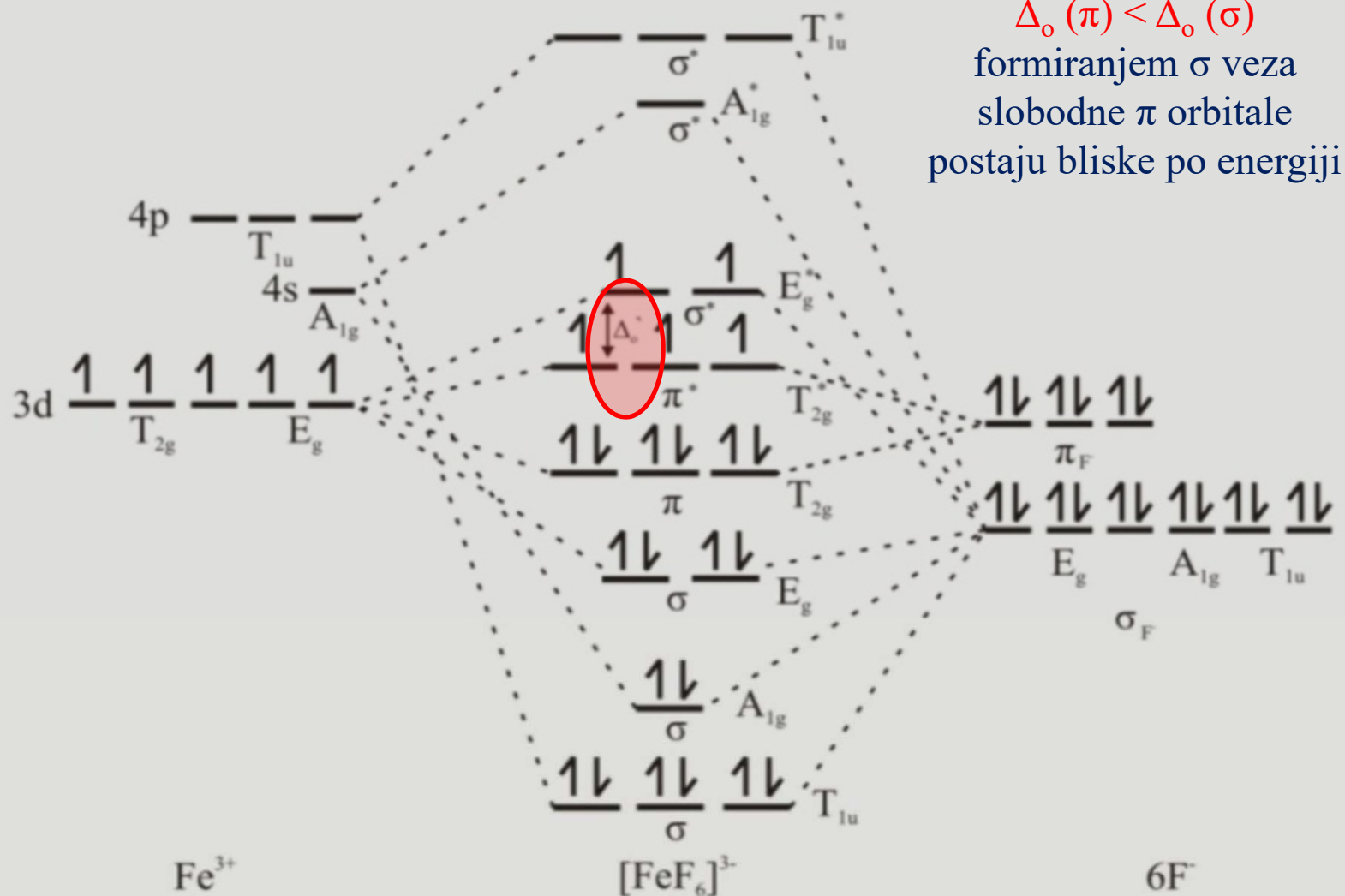
- U ligande π donore koji imaju tri slobodna elektronska para od kojih se jedan nalazi u σ molekularnoj orbitali, a druga dva u π orbitalama, svrstavaju se (F^- , Cl^- , Br^- , OH^- , O^{2-}).
- Šest liganada, koji grade oktaedarski kompleks, imaju ukupno šest σ i dvanaest π molekularskih orbitala.

- U stvaranju σ veze sa centralnim atomom učestvuje **svih šest σ** , a u stvaranju π učestvuju samo **tri od dvanaest p orbitala liganada** odgovarajućih simetrijskih karakteristika (t_{2g}), posle stvaranja σ veza centralni atom metala angažuje za građenje π -veza t_{2g} atomske orbitale, d_{xy} , d_{xz} , d_{yz} .

MO dijagram F^- liganada

Kompleksi prelaznih metala sa ligandima π donorima

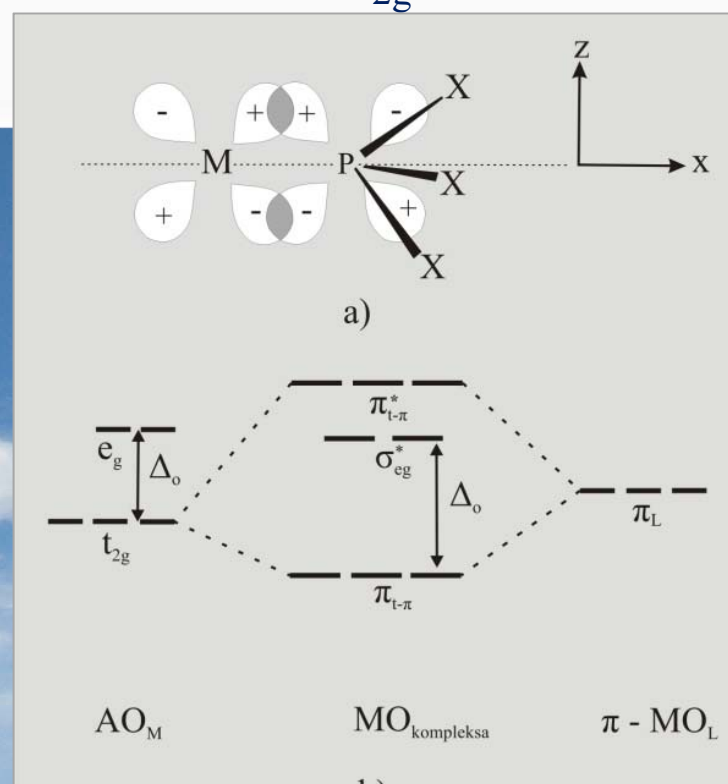

Dijagram energetske nivoa MO oktaedarskog kompleksa [FeF₆]³⁻

Kompleksi prelaznih metala sa ligandima π akceptorima

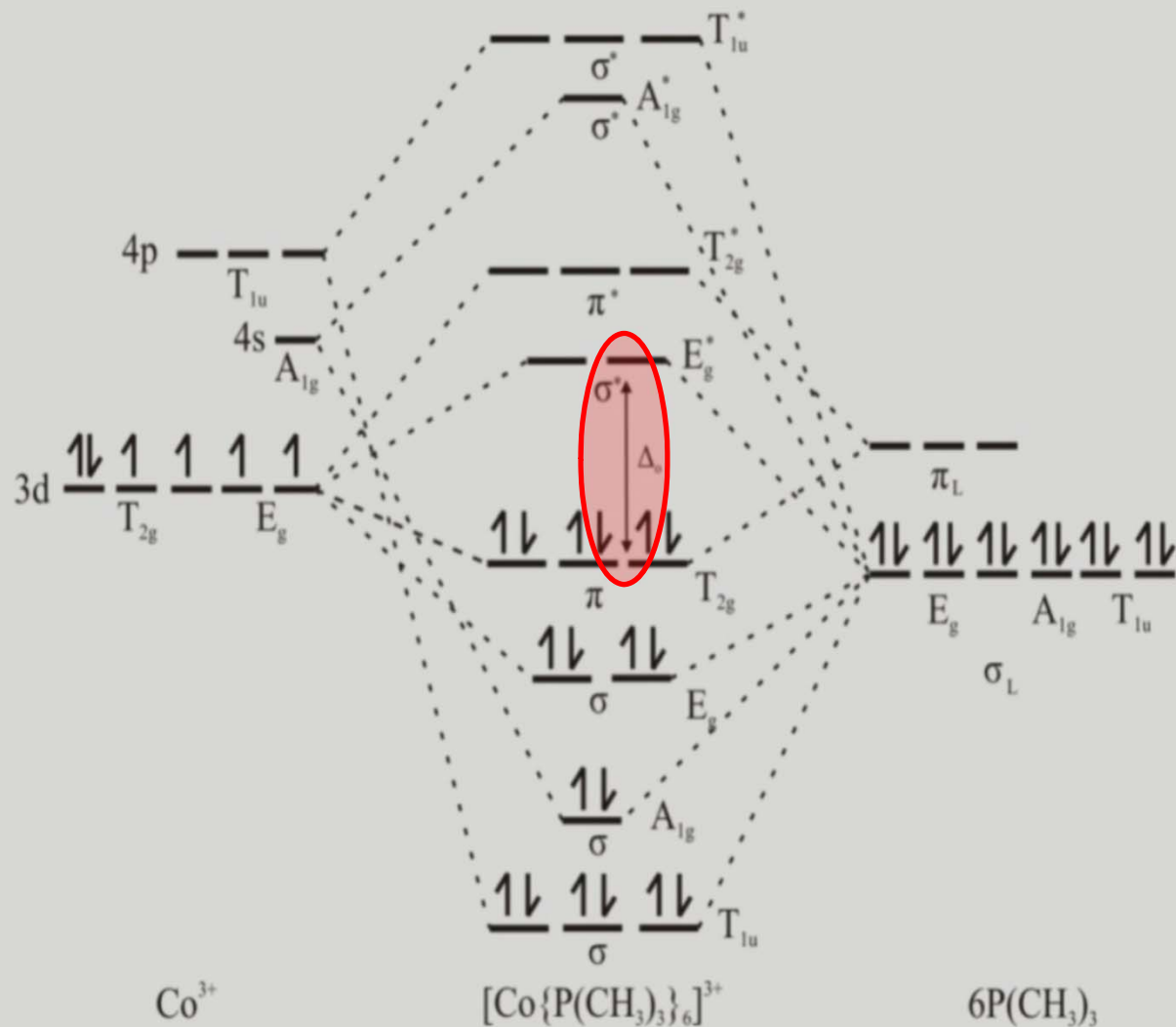
➤ Ligandi π -akceptori (fosfini, arsini i njihovi alkil derivati) poseduju prazne visoko energetske π molekulske orbitale 3d/4d atomske orbitale fosfora i arsena koje su na višem energetske nivou od t_{2g} orbitala centralnog metalnog jona.

➤ Nakon formiranja σ veza M–L njihovom interakcijom sa t_{2g} nivoima jona metala stabilizuju se T_{2g} vezni nivoi sa d-elektronima metala (d^1 - d^6) i postaju pogodni za smeštaj elektrona metal

Energetski nivoi MO kompleksa sa ligandima π akceptorima (a) i skica prekrivanja AO metala i liganada odgovarajućih simetrijskih karakteristika (b)

MO dijagram tipičnog O_h kompleksa sa ligandima π -akceptorima $[\text{Co}\{\text{P}(\text{CH}_3)_3\}_6]^{3+}$

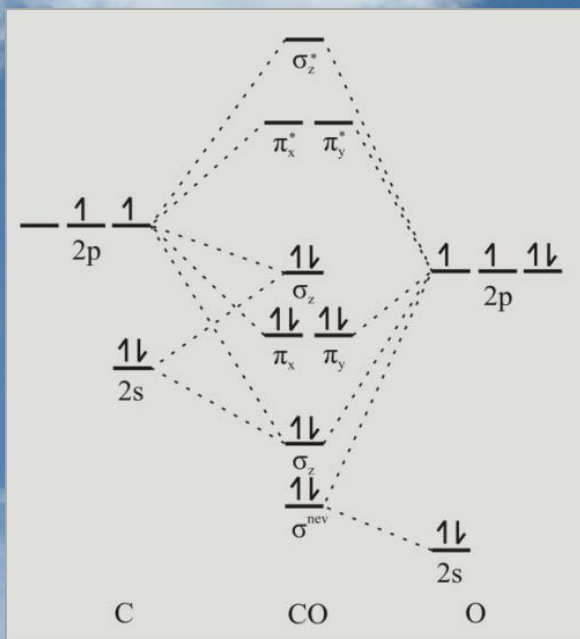

➤ Metal-ligand interakcijom nakon formiranja σ -veza t_{2g} - π_L interakcijom nastaju T_{2g} -vezni stabilizovani nivoi, na kojima se smeštaju elektroni metala, i nivoi značajno više energije T_{2g} -protivvezni.

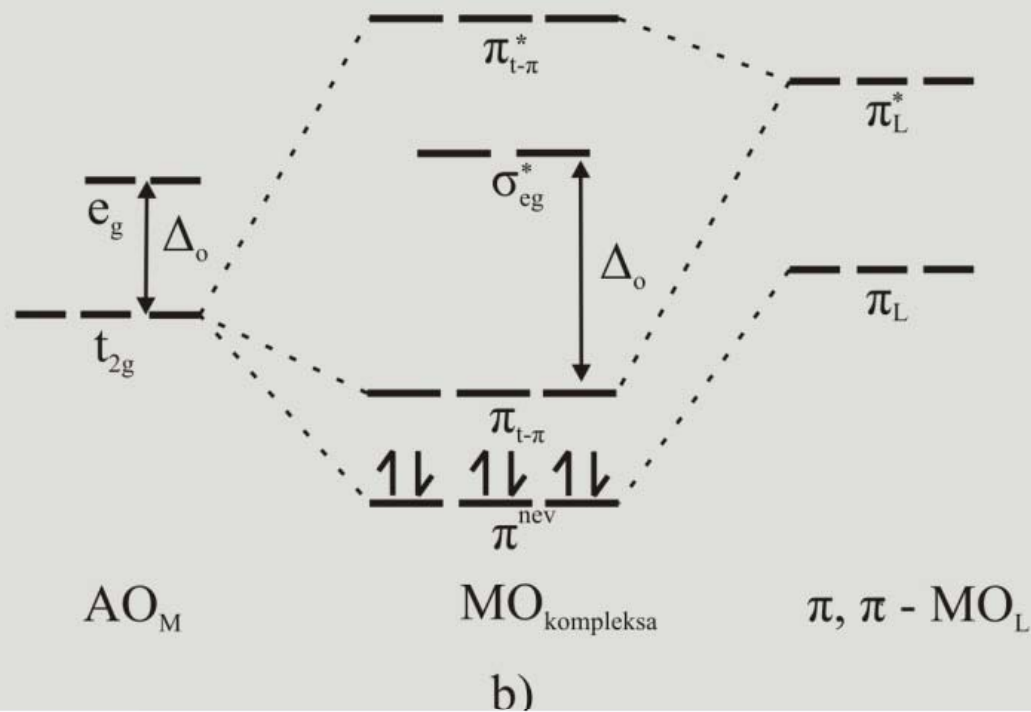
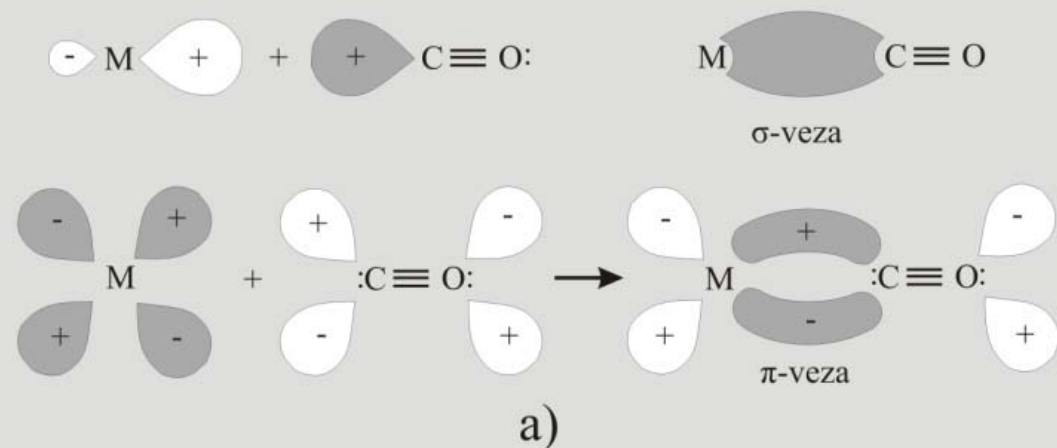
➤ Joni metala d^1 – d^6 konfiguracije grade niskospinske komplekse, a sa većim brojem d -elektrona paramagnetne fosfinske komplekse.

Kompleksi prelaznih metala sa ligandima π^* akceptorima

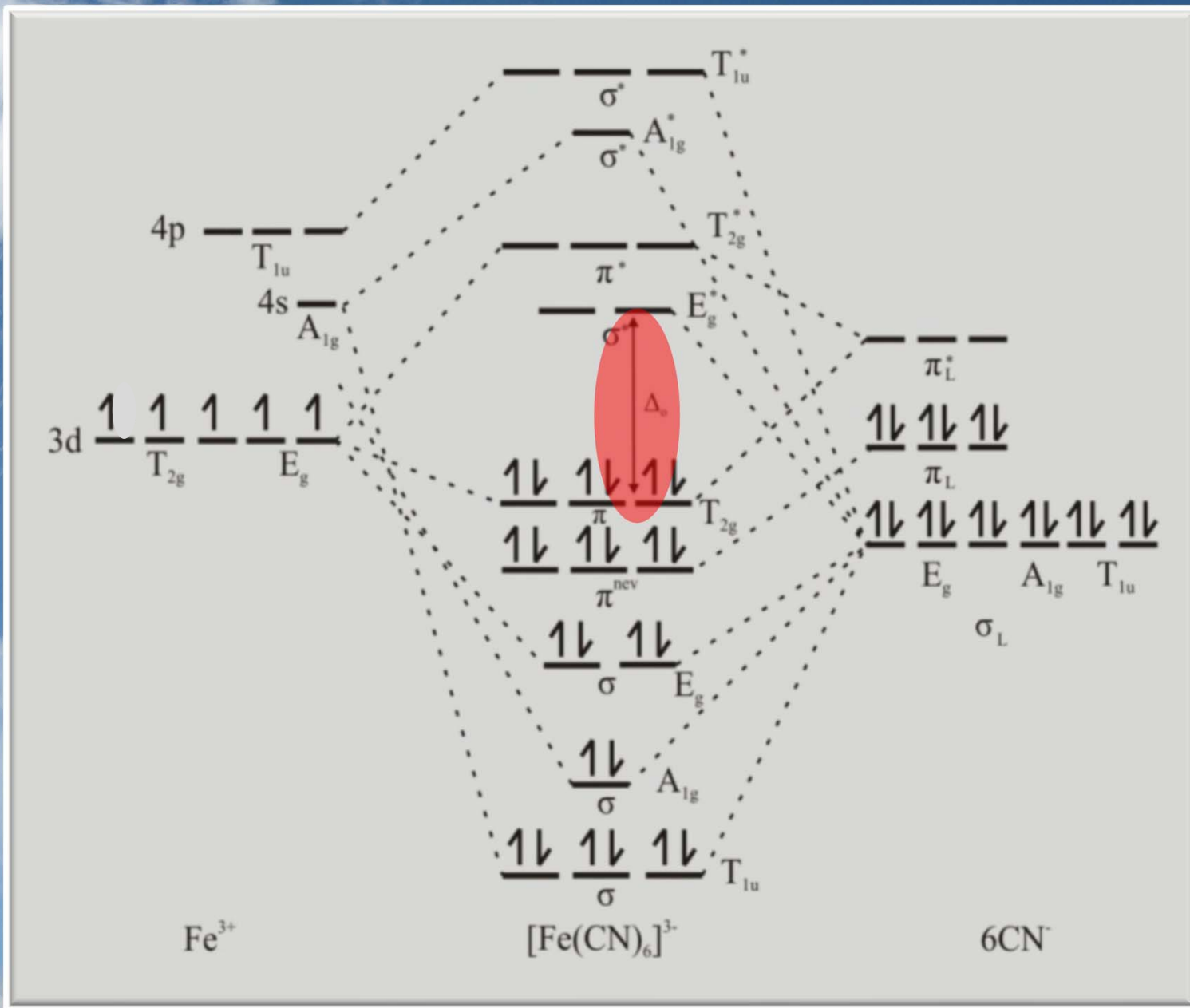
- Pored σ molekularskih orbitala sa kojima stvaraju σ vezu sa prelaznim metalima, CO i CN^- stvaraju sa metalima i π vezu i to kao π^* akceptori.
- Kako su π_L vezivne molekulske orbitale liganada popunjene elektronima, one nisu u stanju da prime elektrone od metala pri povratnoj donaciji.
- Zbog toga je nastajanje karbonil i cijano kompleksa prelaznih metala linearnom kombinacijom t_{2g} orbitala metala i praznih protivveznih orbitala liganada π_L^* praćeno dodatnom stabilizacijom.
- U ovim kompleksima orijentacija liganda prema atomu metala je $\text{M}-\text{C}\equiv\text{O}$, pa slobodni π^* MO liganda bliskih energija prihvataju d-elektrone metala i tako ostvaruju povratnu donaciju i vrlo jake veze M-L u visokostabilnim kompleksima .

MO dijagram liganda CO

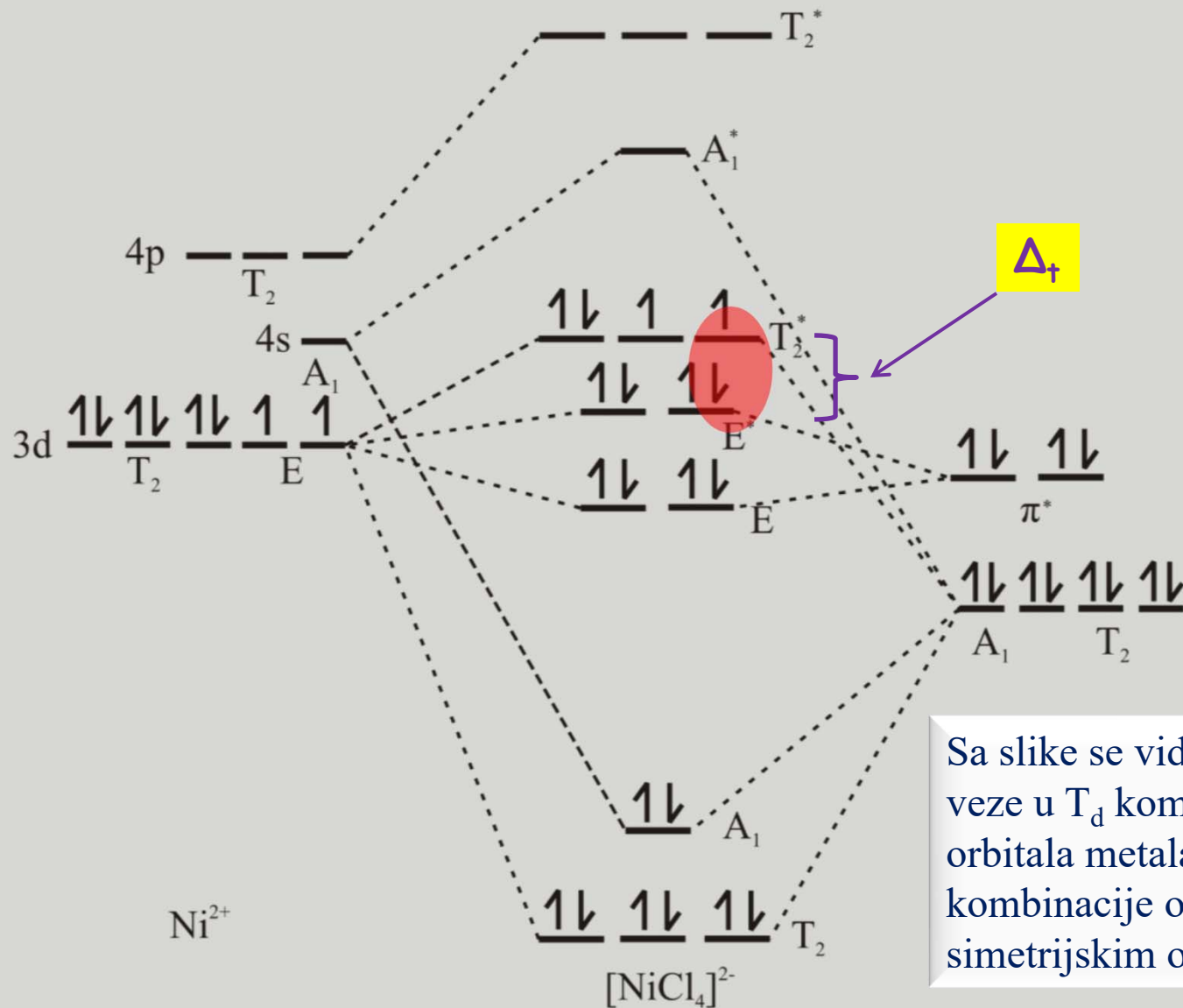

- Interakcije M–CO koje vode do formiranja σ i π veza (a) i deo energetskih nivoa MO kompleksa sa ligandima π^* akceptorima koji je odgovoran za osobine ovih kompleksa (b)

Dijagram energetskeg nivoa MO oktaedarskog kompleksa $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-}$

Dijagram energetskeg nivoa MO tetraedarskog kompleksa $[\text{NiCl}_4]^{2-}$

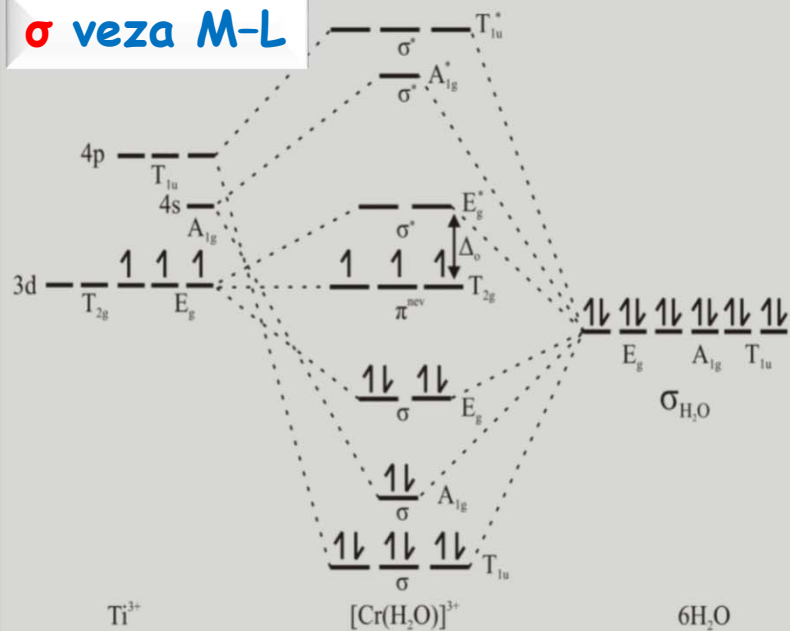

Sa slike se vidi da 3d-metali grade 4 σ veze u T_d kompleksima preko t_{2g} i 4s orbitala metala i odgovarajuće kombinacije orbitala liganada prema simetrijskim osobinama.

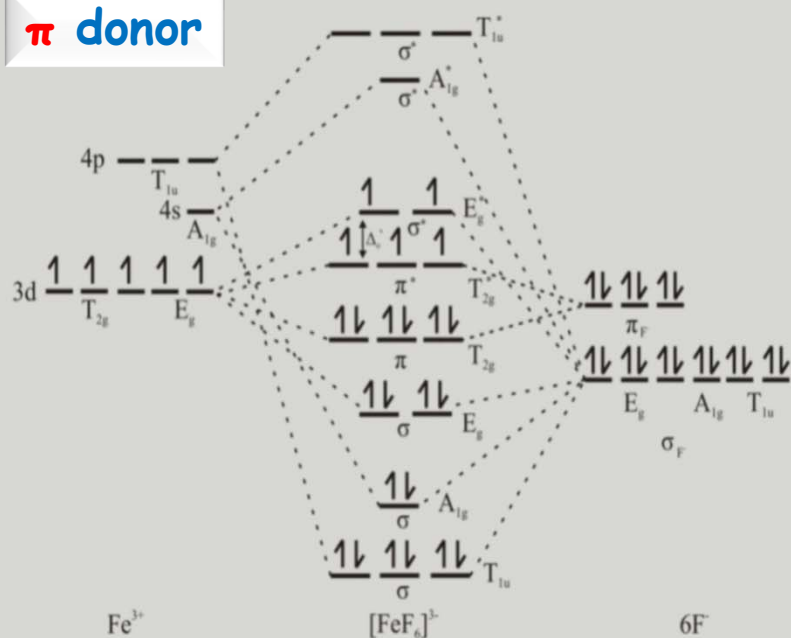
Zbog male širine cepanja d-nivoa i male energetske razlike između e i t_2 nivoa, raspodela d-elektrona metala ne zavisi od jačine ligandnog polja.

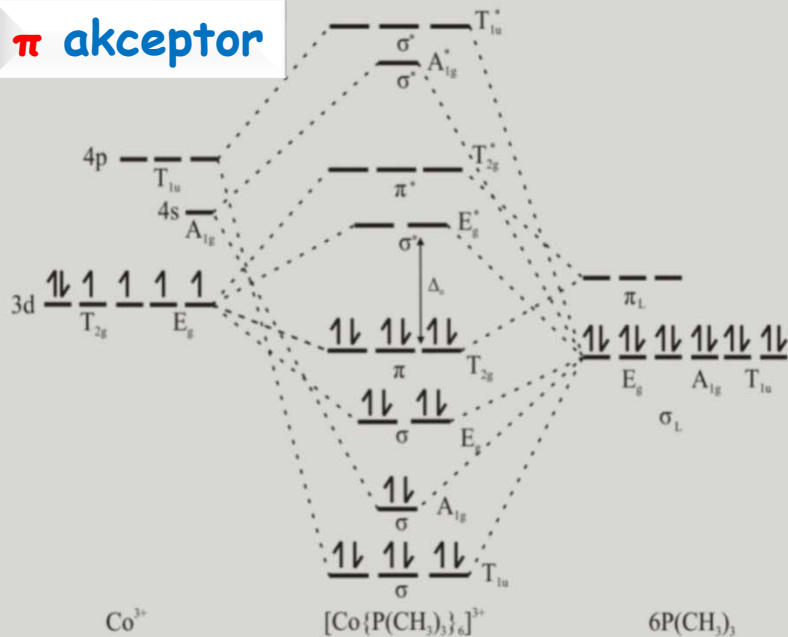
σ veza M-L

π donor

π akceptor

π^* akceptor

